

Важность лицевой наглядности исполнителя отмечали композиторы Р.Шуман, П.И.Чайковский И.Стравинский, Р. Щедрин и др. В процессе исторического развития народного музыкального творчества, в жизни казахского народа пение - было важным духовно-активизирующим и формирующим фактором, прежде всего потому, что именно в пении соединяются неразрывно музыкальный и поэтический тексты. Тем самым мы можем представить певческую деятельность как особую форму эмоционального общения людей, которая складывается из двух взаимодополняющих компонентов: сопреживания содержанию музыкального произведения и самовыражения в нем посредством голоса и лицевой наглядности.

1. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций. - М., 1979. - С.204.
2. Современный словарь иностранных языков / Сост. А.Г. Спиркин, 1980. - С.204.
3. Шовкомуд Э.А. Эмоциональная отзывчивость. // Педагогика.- 1991. - №3. -С. 40.
4. Каргапольцев С.М. Музыка и развитие эмоционально-нравственной отзывчивости младших школьников. - М., 1994.- С. 63.

Түйін

Бұл макалада әншілік өнері – балалардың сезімталдық қабілетін дамытудың негізгі факторы болып қарастырылады. Автор балалардың әншілік тәрбиесі мәселелерін шешуіне қажет маңызды ережелерді анықтайды.

Summary

In given article are considered particularities and contents vocal work in baby chorus. The autor selects the most important positions concerning questions of singing education of children.

ҰЛТТЫҚ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕ БОЛАШАҚ МҰРАТЫ РЕТИНДЕ

С.П.Тастанова, А.П.Тастанова -
Абай атындағы ҚазҰПУ-дың II курс магистранттары

Қазіргі нарықтық қатынасқа сатылай өтіп жатқан кезенде қоғам мен мемлекет, өзін таныған, түсінігі мол, ұлтын сүйетін, қоғамдық еңбегі мен кәсібі, дағдысы, іскерлік негіздері қалыптасқан рухани сау, табиғи мықты, жалпы адамдық және ұлттық мінезд-құлық нормаларын іске асыра алатын, рухани жағынан жетілген жан-жакты ұрпақ тәрбиелеуге өте мүдделі. адам тұмысынан адамгершілік касиетке ие болып тумайды. XII ғ. білімді оқымысты ақын Ахмет Иүгенеки ойынша, адамгершілік мінезд-құлық

уағыздау жолымен ғана емес, оларда моральдық сенімді дамыту және адамгершілікке бейімділікті туғызу арқылы қалыптасады деп атап көрсеткен /1, 287-288/.

Жеке адамның бойындағы барлық жақсы, жаман құбылыстардың бастапқы нышандары балалық шақта қаланып, адамның өмірі бойындағы іс-әрекеттердің негізгі көзі болып табылады. Баланың өмірге келген сәттен бастап, кемелденіп азамат болып қалыптасқанға дейінгі жан-жақты тәрбие беруді үйымдастыру, жүзеге асыру отбасынан басталып, мектепке дейінгі тәрбие мекемелерінде және мектепте жүзеге асады.

Осы тұрғыда Қожахметова К.Ж. өз еңбегінде ұлттық педагогика тұрғысынан бала жеті жасқа толғанда жеке тұлға ретінде қалыптасады, - жеті жасқа дейін балада ақыл болмайды, жеті жастан соң балаға ақыл кіреді деп көрсетеді. Ол баланы жеті жастан он екі жас аралығында тәрбиелеу керек дейді /2, 317/.

«Тәрбие – ұлы іс, ол арқылы адамның тағдыры шешіледі» деп В. Белинский айтып кеткендей, бала бойындағы кішкентай кемшіліктерді дер кезінде түземесе, ол ертең үлкен бір даулы мәселеге жол ашуы әбден мүмкін. Бұл үшін жастардың өмірге көзқарасы өзгеруі тиіс. Ал оны өзгертетін бүкіл мемлекеттік деңгейдегі бір бағытта жүргізілетін әділетті де тиянақты тәрбиелік жұмыстар мен экономикалық, әлеуметтік, қоғамдық және саяси жағдайлар. Бұгінгі жастар тәрбиесіне қатысты қоғам алдында тұрған ең өзекті мәселенің бірі-осы.

Әркениеттілік елдің материалдық байлығымен өлшенеді. Әркениеттілік негізін қалыптастырудың нысанасы-ұрпақтың саналы тәрбиесі. Бұгінгі танда жастарға әлемдік ғылым мен прогресс деңгейіне сәйкес білім мен тәрбие беру, оның рухани байлығы мен мәдениеттілігін, ойлай білу мүмкіндіктерін жетілдіру әр адамның, қоғамның міндетіне айналып отыр.

Ал педагог-тәрбиешілердің міндеті – қоғамның талабын қанағаттандыратын сапалы да сапалы ұрпақты тәрбиелеу, дайындау.

XXI ғасырдың басында адамның қоршаган оргамен өзара қатынасы күрделене түсті. Ол бір жағынан мәдениеттердің ғаламдануы мен кірігуі, екіншіден, рухани жұтандыудың ахғындаудың удеуімен, қазіргі жеке тұлғаның адамгершілік-рухани қалыптасуын қамтамасыз етумен түсіндіріледі. Себебі «тәлімсіз алған білімнің күні қаран» деп Әл-Фараби айтып кеткендей, адам қаншалықты білімді болғанымен оның рухани дүниесі таяз болса, ол білімнің түкке де қажеті жоқ. Өйткені ол адам мен қоғам иғілігіне емес, тек өз қарақан басында жұмсалады. Әр адам «ырыс-дәүләтке қолы жеткен соң, халыққа пайдан тиетін болсын» деген нақыл сөзді жадында ұстауы қажет. Қазіргі қоғамда белен алып отырған кейбір келенсіз жайтарға адамдар арасындағы бұрыннан қалыптасқан адамгершілік карым-қатынас әдептілік пен имандылық бағытындағы дәстүрлердің бұзыла бастауы себеп болып отыр. Оған әлеуметтік-экономикалық саяси және ғаламдану факторлары да әсер етпей қоймайды. Адамдар арасында бір-біріне деген

сыйластық, туыстық сезімдерінің жойыла бастауы, жастардың үлкендерді сыйламауының орын алуды салдарынан қарттар үйлері мен жетімдер үйлерінің көбеюі, ұрлық-қарлық пен нашарқорлықтың көбеюі сияқты жағымсыз наследелерге әкеледі. Адамдар арасында бір-біріне деген сыйластық, туыстық сезімдерінің жойыла бастауы, жастардың үлкендерді сыйламауының орын алуды салдарынан қарттар үйлері мен жетімдер үйлерінің көбеюі ұрлық-қарлық пен нашарқорлықтың көбеюі сияқты жағымсыз наследелерге әкеледі. Адамдар «ата-ананына не істесен, сенің перзентін де саған соны жасайды» деген халық даналығын ұмытып бара жатқандай. Ата-бабаларымыздың өмір сүрген кезінен бастау алып, күні бүгінге дейін кәдесіне жарап келе жатқан рухани мұраның бірі-халық педагогикасы. Ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық тәлім-тәрбиені жас ұрпақ бойына сініріп отыратын арнаулы жолдар бар. Мысалы, мақал-мәтелдер адамды имандылыққа, адамгершілікке тәрбиелесе, жұмбақтар мен айтystар ақыл-ой тәрбиесі, өлең жыр-дастандар - әсемдік, эстетикалық тәрбиенің әр алуан мәследелерінің қозғайтын тәлімдік материал ретінде пайдаланылған.

Қазіргі кезде білім беру ісінде, жеке тұлғаны жан-жақты жетілдіріп, танымдық іс-әрекеті мен ой-санасын дамытып, қалыптастыру барысында білім берудің ұлттық, педагогикалық, психологиялық негізін айқындау керек. Елімізде болып жатқан әлеуметтік, экономикалық, саяси, мәдени өзгерістерге байланысты оку-тәрбие процесін ұлттық сипатта ұйымдастыру - өмір талабы. Әр халықтың ұлттық-тарихи дәстүрі, оның азаматтық білім берудегі мәдениеті мен дидактикалық білімі осы оку-тәрбие процесіне тікелей байланысты.

Қай заманда болмасын жас ұрпақтың өнеге тұтар өзіндік ұлттық тәлім-тәрбиесі болатыны хақ. Қазақ халқының және басқа ұлт тәжірибесі әртүрлі. Осы тұрғыда әр ұлт өзінің тәлім-тәрбиесін ата-баба дәстүрі мен ұлы ғұламар, ойшылдар, жыршы, жырауларының ой-пікірлеріндегі жеке тұлға тәрбиесінің негізін ала отырып, ұлттық ерекшеліктерін өз ұрпақтарының бойына сініріп, елін, туған жерін сүйетіндей етіп тәрбиеленген.

Демек, ұрпақ тәрбиесіндегі ежелден қалыптасқан халқымыздың жақсы дәстүрі мен тағылымдары мәдениет тарихын Орта Азия және Қазақстанның ұлы ойшылдарының еңбектерінен көруге болады. Олардан жеке тұлғаны қалыптастыруда халықтардың бір-бірімен әдет-ғұрпы, салт-дәстүр тұрғысынан жақындығы ғасырлар қойнауынан орын алатындығын көреміз.

Осы орайда, жеке тұлға тәрбиесі туралы ой пікірлер айтқан Орта ғасыр ғұламалары; Әл-Фараби, Ж. Баласағұн, М. Қашқари, XIX ғасырдың II жартысында өмір сүрген классик ақындар мен ағартушы ғалымдар Шокан, Ыбырай, Абай, одан бертін келе казактың зиялышары: А. Байтұрсынов, М. Жұмабаев, М. Дулатов, Ж. Аймауытов, С. Көбеев, т.б. бүгінгі күнге дейін жалғасып келеді.

Әл-Фарабидің «Философиялық трактаттары», «Әлеуметтік-этикалық трактаттары» және т.б. шығармаларында адамзаттық игілікке, бақытқа,

шаттық өмірге жету жолындағы ең негізгі компоненттер деп жанұя мен тәрбиені атаған.

Ұлы ойшыл еңбектерінде баланың жеке тұлға болып қалыптасуында психикасының қалайша дамып, жетілгендігі жөнінде де қызығылықты пікірлер көп. Баланың жақсы өскен сайын оның қызығылықты да, яғни тәнімен бірге жаны да өсіп отырады. Мұның бәрі оның тіршілік қажетінен туындаиды. Мәселен, балада ең алдымен өсіп-өнү қуаты пайда болады. Бұл оның дene бітімінің қалыптасуында үлкен рөл атқарады. Алдымен тән түйсігі, кейіннен барып дәм, иіс айыратын түйсіктері, заттың түрін, түсін, пішінін түйсіне алу қабілеті пайда болады. Бала психикасы негізінен, өмір барысында, оқутәрбиесі ісінде қалыптасады. Бұл жерде оның өз бетінше әрекеттенуі, өзіндік белсенділігі ерекше маңызды. Жеке тұлғаның моральдық, психологиялық қасиеттері де оның өмірден алатын тәжірибесінен, дұрыс жүргізілген тәрбиеден қалыптасады.

Әл-Фарабидің пікірі бойынша, адамның қалыптасуының тиімді құралы – тәрбие мен оқыту. Тәрбие мен оқыту үрдісінде шын бақытқа ұмтылуши жас ұрпақтарда адамгершілік және интеллектуалды сапалар қалыптасады. Адам бойындағы барлық адамгершілік қасиеттер жаттыгулардың, әдет-дағдылардың нәтижесі деп қарайды. Дұрыс жүргізілген тәрбие адамда игілікті сапа қасиеттерді тәрбиелеуден басталады. Әл-Фарабидің ойы бойынша, жақсы мінез әр адамның табиғатында бар, бірақ олар жүйелі тәрбие арқылы жүзеге асады. Ғұлама ғалым жағымды қасиеттерге адалдықты, мейірбандықты, жомарттықты, батылдықты, достықты жатқызып, адам бойындағы жағымды қасиеттерді қалыптастыруда арнайы педагогикалық іс-әрекеттің маңыздылығын айтады /3, 302-307/

Оралхан Бекеев: «Халықты қалкан тұтатындар бар; халыққа қалкан болатындар бар. Халықты қалкан тұтатындар әдетте «жасасын халық» деп ұранды салады да өзі сол халықтың ығына тығызып қалады. Ал халыққа қалкан болатындар үнемі алда жүреді; еліне атылған оқقا кеудесін төсейді. Халықты қалкан тұтатындар халықтың мойнына мініп алыш, уралайды, биікте келеді; ал халыққа қалкан болатындар халықтың аяғына үзенгі болып, ел-жүрттың еңсесін биіктеткісі келеді» деген болатын. Бұл - өз халқын бүтін болмысымен сүйетін, азаматтың ғана айтар сөзі /4, 16/.

Халықтық тәрбиенің мінездүкіншілік жайында А.С.Макаренко қызығылықты бақылаулар жүргізді. Оның ойынша, бұл процесс өзара параллельді жүруі тиіс. Бұған ол халықтың қоғамдық жұмысын, ырымдарын, ойынның барлық формалары мен оның көріністерін жатқызды. Жазудың пайда болуына дейін педагогикалық білім басқа халықтардың білімінен сирек жеке-дара дамыды. Адам тәрбиелеп қана қоймай, өзі де өзін қоршаған қоғам мен заттар арқылы тәрбиеленеді. Бұл жағдай А.С.Макаренконың пайымдауы бойынша, халықтық педагогикамен негізделеді. Ол өз бетінше бүкіл қоршаған орта мен оның барлық көріністері бала тәрбиесіне бағынышты. Тек қана адамдар ғана тәрбиелемейді, сонымен қатар қоршаған ортадағы ақиқат та, заттар да тәрбиелейді.

Халықтық тәрбиенің мінез-құлқы жайында А.С.Макаренко қызықты бақылаулар жүргізді. Оның ойынша, бұл процесс өзара параллельді журуі тиіс. Бұған ол халықтың қоғамдық жұмысын, ырымдарын, ойынның барлық формалары мен оның көріністерін жатқызды. Жазудың пайда болуына дейін педагогикалық білім басқа халықтардың білімінен сирек жеке-дара дамыды. Адам тәрбиелеп қана қоймай, өзі де өзін қоршаған қоғам мен заттар арқылы тәрбиеленеді. Бұл жағдай А.С.Макаренконың пайымдауы бойынша, халықтық педагогикамен негізделеді. Ол өз бетінше бүкіл қоршаған орта мен оның барлық көріністері бала тәрбиесіне бағынышты. Тек қана адамдар ғана тәрбиелемейді, сонымен қатар қоршаған ортадағы ақиқат та, заттар да тәрбиелейді.

Мінез ерекшеліктерінің қалыптасуында биологиялық факторлардан гөрі тәрбиенің рөлі құшті. Бұл жөнінде академик И.П.Павлов: «...адамның мінез-құлқының бейнесі нерв жүйесінің туа біткен қасиеттеріне ғана байланысты болып қоймайды, сонымен бірге организмнің жеке өмір сұру барысында болатын ықпалдарға да байланысты. Демек, кең мағынасында айтқанда, үнемі тәрбиелеу немесе үйрету жұмыстарына да байланысты болады»-дейді.

Мәдениетті мінез-құлықты қалыптастырумен саналы тәртіпке тәрбиелеудің маңызды шарты және құралы – педагогтардың және оқушылардың өзара қарым-қатынасының дұрыс орнауы.

Оқушылардың мінез-құлық мәдениетін тәрбиелеуде олардың өзін-өзі басқаруы мен сынып ұжымының іс-әрекеті өте маңызды.

Оқушылардың санасы мен мінез-құлық мәдениетін, белсенділіктерін арттыруды, олардың қоғамдық пайдалы жұмыстарға катыстыру, тапсырмалар берудің ықпалы және тәрбиелік мәні зор. Қоғамдық пайдалы жұмыстарды орындау барысында жастарда жауапкершілік пен іскерлік қасиеттері қалыптасады. Бұл үшін сынып жетекшісі оқушыларды қоғамдық жұмыска мүмкіндігінше көбірек тартады. Қоғамдық жұмыстарды атқару барысында жекелеген оқушылардың қабілеттерімен жеке басының ерекшеліктерін танып білуге мүмкіндік туады. Екінші жағдайда қоғамдық тапсырмаларды орындау барысында балалардың бір-бірімен араласуы, оны атқаруға деген ынтасы артып, өзара тез тіл табысып кетуіне мүмкіндік туғызады. Қандай да бір жаңа іс сынып өміріне қозғау салады, оны мазмұнды да жарқын етеді. Сондықтан да сыныптың әрбір мүшесі белгілі бір тапсырмаға ие болып, оны өзінің шамасына қарай орындауы керек.

Оқушылардың жіберген қателіктерін, дөрекі мінез-құлықтарын байкасақ, оны түзету қажеттігін талап ету керек. Оқушыларға мезгілінде көмектессек, дұрыс бағыт берсек жастардың үлкен қателік жасаудан сақтаймыз. Олардың дұрыс жолға түсуіне көмектесеміз.

Мәдениетті мінез-құлықты қалыптастыруда жастармен әнгіме, өлең, мысал сияқты әдеби шығармаларды пайдаланудың мәні зор, әрі балалармен жұмыс кезінде әзілдер мен мақал-мәтелдерді кеңінен пайдалану қажет. Сол арқылы оқушыларды жаман әдетпен теріс мінез-құлықтан аулақ болуга

үйрету керек. Мінез-құлық мәдениеті адамның ішкі мәдениетімен, эстетикалық талаптарымен, жалпыға ортақ бағыттармен және дәстүрлермен тығыз байланысты. Ішкі мәдениет көп жағдайда адамның сыртқы тәртібін анықтайды, алайда сыртқы мінез-құлық та ішкі мәдениетке әсер етіп, адамды ұстамды, іштей жинақы болып өзіне-өзі ие бола білуге дағдыландырады. Адамның сырт кабілетіндегі салақтығы, дөрекілігі, ілтиратсыздығы, әдепсіздігі біртіндеп оның жеке бойына тиісті теріс қасиеттерді қалыптастырады.

Қорыта келе айтарымыз, болашақ жастарды тәрбиелеу барысында Казақстан Республикасының ертеңгі қажетін өтейтін, тілін, дінін, туған жерін қастерлейтін, білімді азамат өсіруде ұстанатын басты құралымыз көне заманнан бері ұрпақ тәрбиесінің алтын дінгегіне айналған халық дәстүрлері, халық ауыз әдебиеті, ақын-жазушыларымыздың таңдаулы туындылары болуын міндеттейді. Сондықтан да ұлттық мұддеге деген сезім берік болмайынша, ұлттық келбет те соғұрлым биік болмайтынын ұғыну бүгінгі күннің аса маңызды мәселесіне айналып отыр.

1. Ахмет Иүгенеки // Қазақтар-Казахи. 9-ый том. Справочник. Алматы: 1998, 9 том.- 287-288 б.б.
2. Қожахметова К. Ж. Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика. Алматы: Ғылым, 1998.- 317 бет.
3. Әл-Фараби – философиялық трактаттар.- Алматы: Ғылым, 1972.- 302-307 б.б.
4. Абдраймов Ә. Ұлттық мәдениеттің іргесі берік. //Ақиқат. 2009. - №2.-- 16 бет.

Резюме

В данной статье описываются средства и методы воспитания современных школьников, которые должны быть носителями и проводниками передовых идей нашего общества. Раскрываются с позиции современного подхода сущность и содержание нравственного воспитания школьников. Определяются педагогические условия, обеспечивающие эффективность нравственного воспитания.

Summary

This instruction describes means and methods of upbringing by active builders, who must be carrier and vehicle of our society. Description exposure of the essence and contents of elementary schoolchildren's morals related education from the point of the view of contemporary approaches. Verification of pedagogical conditions providing for efficiency morals related education.